

УДК: 17:17.022:27:82.0

Бокшань Г.І., викладач

кафедри іноземних мов ХДАУ

**АКСІОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК
«СЛУГА З ДОБРОМИЛЯ» В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ**

Анотація

У статті досліджується своєрідність художньої інтерпретації морально-ціннісних категорій християнської етики у романі Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля». Проведено текстологічні паралелі між аналізованим твором та книгами Євангелія.

Ключові слова: концепт, філософські рефлексії, ціннісні категорії, християнська етика.

Summary

The article investigates the peculiarity of literary interpretation of the Christian ethical values in the novel “The Servant from Dobromyl” by G. Pahutiak. It draws parallels between the analyzed work and the Evangelical books.

Key words: concept, philosophical reflections, values, Christian ethics.

Від часу своєї появи у 2006 році роман Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля» незмінно перебуває в колі пильної уваги як молодих науковців, так і найавторитетніших дослідників сучасної української літератури, оскільки художня самобутність і яскравий мистецький талант письменниці лише сприяють написанню розвідок, присвячених аналізу її творчого доробку. Зокрема, поетика самопізнання в романі як «передумова вибору життєвого шляху людини» переконливо окреслюється в статті А. Артюх [1], яка вбачає витoki етико-філософської проблематики твору в працях Г. Сковороди. К. Левків зосереджується у своїй роботі на «химерних елементах» роману «Слуга з Добромиля» та рисах магічного реалізму в ньому [4]. Композиційні особливості твору, його фабула та історичний контекст стали об'єктом дослідження В. Неборака [6]. Д. Лук'яненко проводить чіткі паралелі між

головним героєм роману та «сковородянською людиною» [5]. Я. Голобородько акцентує увагу на майстерності авторки, що виявилася у створенні «Ірраціо-World», і визначає твір як «роман «нарративних рефлексій» [8].

О. Карабльова дослідила специфіку інтерпретації християнсько-біблійної тематики у творах Галини Пагутяк, визначивши стилістичну залежність автора від текстів Біблії, а також тяжіння творчої манери до біблійної універсалізації [2]. Роман «Слуга з Добромиля» не згадувався серед аналізованих творів, оскільки його ремінісцентний характер потребує окремих студій. Питання про морально-ціннісні категорії, які складають філософсько-етичну канву даного роману, є, на наш погляд, украй важливими, проте наразі недостатньо вивченими, що й зумовлює актуальність теми даної статті.

Ми ставимо мету визначити найхарактерніші риси інтерпретації християнської аксіології в романі Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля» та з'ясувати своєрідність її реалізації у творі.

Серед найбільш прикметних аксіологічних домінант роману «Слуга з Добромиля» чільне місце посідає місткий концепт «служіння» як найвищого призначення людини. Саму назву твору, що містить топонім *Добромил* (похідний від імені *Добромил*, що, у свою чергу, виступає деривативом лексеми *добро*), можна тлумачити як оприявлення ідеї служіння добру. Головний герой твору – Слуга з Добромиля – має ім'я, що детермінує його життєве покликання, екзистенційну місію. У романі це призначення трактується як неухильне слідування Божому заповіту, адже в Євангелії знаходимо слова Ісуса Христа, який називає себе слугою: «Я ж серед вас як Той, що служить» (від Луки 20:7).

Варто зауважити, що попереднє ім'я Слуги – Сівач – також можна вважати дотичним до Святого Письма. Це ім'я хлопчик отримав завдяки своєму особливому вмінню засівати зерно так, аби його не повикльовували птахи. У ньому вгадується алюзія на Біблійну притчу про сівача, в якій сівачем є той, хто розповсюджує слово Боже, той, хто служить Богові. Сівач, насіння якого не розкльовали птахи небесні, виконав своє призначення і відтак надав можливість

визріти плодам істини. А. Артюх вибір імені вважає ключовим моментом самоідентифікації головного героя у довколишньому світі [1].

Слуга часто повторює слова про своє призначення, надаючи у такий спосіб центральному концепту твору більшої переконливості й виразності: «Я створений для того, щоб служити» [7, с. 89]. Він сприймає його як частину природного порядку, навіть як його передумову. Окрім того, місія служіння для нього – більше, ніж почесний обов'язок і найвища даність. Вона поступово перетворюється для Слуги на джерело радощів: «Я навчився дуже важливої речі: знаходити втіху у своєму служінні, як це буває в родині» [7, с. 152]. Тут ми спостерігаємо еволюцію концепту «служіння» у свідомості героя: від розуміння свого вродженого призначення до прийняття його як даності й аж до ототожнення з джерелом утіхи.

Слуга з Добромиля свою функцію сприймає як особливу честь, бо насправді служіння не принижує, а, навпаки, вивищує. Саме таким служіння бачиться у словах Ісуса Христа: «Бо кожний, хто підноситься, буде понижений, а хто понижується, буде піднесений» (Євангеліє від Луки 14:11). Ці рядки можна вважати відповіддю на репліку лікаря Олексія Івановича: «Слово «слуга» нагадує про нерівність та соціальне приниження» [7, с. 193]. Усіма своїми вчинками упродовж довгого життя Слуга успішно спростовує таке тлумачення служіння, доводить його хибність. На його думку, «бути слугою Купця з Добромиля є більшою честю, ніж бути єпископом, чи боярином, або навіть князем» [7, с. 183].

Слуга з Добромиля цілеспрямовано зберігає вірність своєму господарю – Купцеві, називаючи себе «вірним слугою» [7, с. 210]. Вірність виступає для нього однією з найвагомійших етичних категорій: «Я не можу бути нічийм слугою, крім Купця з Добромиля» [7, с. 136]. Подібне ставлення до служіння зустрічаємо і в Біблії: «Господові Богові своєму поклонятимешся і Йому одному служитимеш» (Євангеліє від Луки 4:8). Відданість у служінні становить основну складову сенсу життя Слуги, інша ж його частина – місія рятування, яка йому відкривається після спілкування з Оленкою, сестрою переписувача

Євангелія Мирона: «І відкрилося мені моє призначення: якщо врятувати хоча б одну істоту, то разом з нею врятуєш цілий рід – дітей, онуків і правнуків» [7, с. 253].

Головний герой роману виявляє схильність до розлогих філософських рефлексій, тяжіє до міркувань онтологічного характеру та екзистенційних узагальнень: «Музика, яка лежить в основі гармонії світобудови, пане докторе. Її можна почути у собі й вийняти з себе» [7, с. 70-71]. Отже, на думку Слуги, шлях до гармонії світу веде початок від злагодженості й упорядкованості власного існування. Музика, яку він закликає видобувати з себе, може бути різноякісною: мелодією смерті, колисковою і навіть «тріумфуючою мелодією життя» [7, с. 128]. Світоглядна картина головного героя намальована фарбами полярних відтінків, які в різних поєднаннях урівноважують одні одних, саме тому він упевнений в існуванні пісні, що покликана протистояти смерті: «Я вірив, що така музика існує, як існують світло і темрява, жар і холод» [7, с. 135]. Однак мелодія життя не просто збалансовує світ, у якому звучить музика смерті, але й перемагає її. Вона втілює в собі ідею відродження та воскресіння.

Слуга змалечку виховувався на Біблії, яка є головною книгою його життя. Знаковою у ній виступає ідея любові до Бога й до ближнього, яку він сприймає як провідну настанову: «Я й слухав і читав Євангеліє, де сказано, що люди мають любити одне одного...» [7, с. 136-137]. Саме цією заповіддю керований Слуга у вчинках, тому й очікує подібного ставлення від людей, які, натомість, нерідко порушують заповідь-застереження «Не убий». Наявність віри пояснюється Слугою як запорука внутрішньої гармонії, встановленню якої заважає страх: «Страх втратити не життя, а посаду, роботу, легальне становище у житті. Він береться з відсутності віри, яка робить людину сильною й видющою» [7, с. 80]. Слуга виступає адептом сквородинських ідей: у його філософському вченні страх також виступає антиподом віри. Крім того, дотримуючись морального кодексу Біблії, він свою віру повсякчас підкріплює справами, без яких вона була б мертвою.

Слуга підкреслює значущість книг у його власному духовному зростанні, у формуванні його особистості: «Вони нагадують мені про бажання стати на ноги, не залишатись вічно лежати в пилюці посеред битого шляху людського життя» [7, с. 294]. Однак книги, створені людьми, у творі перебувають в опозиції до Біблії, на сакральному ґрунті якої укорінено систему цінностей Слуги. «До книг писаних прокралася з уст фальш і блуд, а натомість звідти втекло смирення» [7, с. 226]. Герой наголошує на сумнозвісній причетності людей до позбавлення книг їх справжньої сутності: «...чим тісніше зближувались вони з людиною, тим щораз більше втрачали своє божественне призначення» [7, с. 295].

Усамітнення як природний стан, необхідний для самозаглиблення й самопізнання, усвідомлюється Слугою як важлива передумова пошуку сенсу життя, розуміння свого призначення. У монастирях йому подобались «обмеження, регламент, впорядкованість, можливість побути на самоті» [7, с. 295]. Така потреба поставала в Ісуса, який усамітнювався в пустелі, щоби наблизитися до Бога.

Життя Слуги підпорядковане чітким духовним орієнтирам з Євангелія, які допомагають йому підтримувати згадувану й поціновану ним гармонію. Біблійні приписи – невід’ємна частина особистої етики головного героя. У різноманітних життєвих ситуаціях він принагідно інтерпретує слова з Писання, які сприймаються читачем як іманентна частина його індивідуальної філософії: «Я теж посміхнувся, але нічого не сказав, бо страшне не те, що входить у наші вуха, а що виходить з наших уст» [7, с. 148]. Дотримуючись заповітів Ісуса, чинить Слуга, коли віддає речі Луки, в тіло якого перейшла його душа. У зреченні тлінного багатства, у відмові від тимчасових земних благ і позірних вигод він вбачає шлях до самозаглиблення й самопізнання: «Коли нічим не володієш, то можеш більше уваги приділити собі» [7, с. 112]. Така етико-філософська позиція так само має витoki в Біблії: «Неодноразово висловлювані Христом афоризми утверджували жертовну готовність відмовитися від благ та вигод і склали вирішальний критерій його духовного життя» [3, с. 27]

Мінливість облич головного героя унаочнює згадувані ним слова: «Впізнають не по обличчі, а по вчинках, як казав мені колись один добрий чоловік» [7, с. 74]. Слуга ніби знову посилається у своїх висновках на Святе Письмо: «Не судіть за зовнішнім виглядом, але судіть справедливим судом» (Євангеліє від Іоанна 7:24). Загалом у бінарній опозиції тілесного й духовного у романі художніми засобами актуалізується вибір на користь другого. У контексті даної опозиції у рядках про лікаря Олексія Івановича, який «двадцять років втручався у функції людського організму, нічого не знаючи про людську душу» [7, с. 295] відчувається імпліцитний докір за те, що йому бракує істинного розуміння людської природи, у якій «душа – важніша» [7, с. 280].

У цілому мовленню головного героя притаманні афористичність і дидактичні інтонації. Причини зла він вбачає в порушенні законів природи, закладеного Богом порядку речей: «Одне зло спричиняє інше, так само, як невелике добро переростає у велику благодать» [7, с. 90]. Особисто значущим для нього є вміння прощати: «Та я згадав слова Ісуса, що треба прощати сім по сім разів...» [7, с. 197]. Традиційне протистояння духовного й матеріального відтворено в афористичних за звучанням словах головного героя: «...щедрість душі потрібна більше, ніж щедрість калитки» [7, с. 246]. Тут доречно провести аналогію з біблійною історією про бідну вдову, яка поклала в скарбничку увесь свій статок – дві лепти, виказавши цим справжню, а не позірну щедрість. Категорії, якими Слуга оперує у своїх умовиводах, складають основи християнської етики.

Через те, що світ змалів, євангельські приписи у романі виконують не люди, а опирі, бо устрій їхньої спільноти набагато мудріший і злагодженіший, ніж людське суспільство. Навіть звірі у творі є носіями кращих якостей, ніж люди, адже мати головного героя саме їм віддала перевагу, вибираючи захисників для своєї дитини: «Вона доручила вовкам пильнувати мене, бо довіряла їм більше, ніж людям» [7, с. 89].

Сама Галина Пагутяк виступає апологетом ідеї рівності усіх живих істот і виразником своїх поглядів уповноважує бути опирів. Слuzі з Добромиля

доручено донести до читача думку авторки: «Опирі є частиною природи, а ви, люди, вважаєте себе вінцем творіння, при цьому проповідуете смирення і покору перед єдиним паном – Богом. Тому з вас погані слуги, себелюбні й заздрісні» [7, с. 91]. Люди виступають у романі передусім уособленням зла, яке мислиться як суперечність Божим законам. Їм не властиві сакральні пориви та шукання божественних смислів. «Вони не живуть за Божими заповідями» [7, с. 181]. Цікавим у даному контексті є висновок Купця з Добромиля про свого Слугу: «І дивно мені: людського у тобі мало, бо люди так не чинять, як ти» [7, с. 178]. Таким чином, головного героя можна вважати втіленням добра. Він і сам характеризує себе з позицій свідомого добродійства: «...тільки хотів би бути добрим і не чинити нікому зла» [7, с. 140]

Своє призначення Слуга формулює сам: «А ще мені треба багато чого робити, що випливає з мого статусу боржника: виправляти заподіяну кривду, пом'якшувати зло» [7, с. 64]. Йдеться не про каральну місію цілковитого знищення зла, а лише його урівноваження, бо воно присутнє у світі як умова існування добра. Слуга бореться з невидимим ворогом, «ім'я якому Легіон» [7, с. 215]. Тут знову натрапляємо на алюзію: у Біблії йде мова про легіон гріхів, які можуть занапастити душу людини. Гріхами для головного героя є жаль, туга, страх, заздрість. Саме вони заважають людині жити за Божим заповітом, завше радіючи, і призводять до смерті. Перераховані гріхи згадуються й у Сковороди як антиподи любові та віри, а в романі вони прирівнюються до чотирьох смертей.

Подорожани, які трапилися Слугі на шляху до Добромиля і сподобалися йому «своєю простотою і нелукавством» [7, с. 217], підказали напрямок, у якому треба рухатися: «Жити так, як жив Христос з апостолами – ото і є дорога добра, що веде до спасіння душі» [7, с. 172]. Так живуть лише окремі люди, які є сіллю землі. Саме так назвав Ісус апостолів у Нагорній проповіді. Під сіллю у Біблії розуміється чисте і праведне життя. Вона означає високі моральні чесноти. Як сіль запобігає псуванню їжі, сприяє її смаку, так і справжні християни покликані своїми духовними якостями, просвітленим розумом і

доброчесною поведінкою врятувати світ від морального занепаду, гріхів та пороків, розвиваючи, плакаючи та зміцнюючи здорові начала високоморального життя. Невипадковим видається й те, що в романі з сіллю та солеварнями мали справу добромильські опирі.

Опирі у творі об'єднані в орден Золотої бджоли, старшим у якому певний час був Купець з Добромиля, а потім – Купець з Перемишля. Символіка ордену досить промовиста, адже бджіл називали в народі Божими птахами, а в Старому Заповіті вони згадуються як втілення добра. Крім того, у Біблії вказується на здатність бджіл жорстоко мститися ворогам. Але помста в романі трактується зовсім несподівано: «Можливо прощення і є правдива помста, бо найглибше потрясає душу» [7, с. 199]. Така семантика помсти, експліфікована вустами головного героя, свідчить про вірність Слуги Божим заповідям. «Бджоли збирають мед із ранку до вечора, носять його до вулика, але ніч належить Дракону...» [7, с. 275]. Дракон же позиціонується в Біблії як уособлення темряви і зла. Отже, опирі з роману перебувають на боці бджіл, а більшість людей слугує Дракону. «Письменниця традиційно для символіста протиставляє два світи – біблійну поетику демонічного й божественного» [2, с. 4]. У рядках про те, що бджоли порозліталися після руйнування вулика, відчувається жаль за втраченою гармонією, розчарування через поразку добра й позбавлення світу рівноваги. Утім діалектична суперечність між добром і злом, за словами Слуги, має вирішуватися досить однозначно: «Проте бджоли мені здаються сильнішими за дракона» [7, с. 276]. Таким чином, особливої знаковості набуває в романі питання індивідуальної відповідальності за вибір між Бджолою і Драконом, оскільки від нього залежатиме кількість добра і зла у світі.

У романі кілька разів натрапляємо на інтерпретацію Біблійного розуміння храму як нерукотворної субстанції: «Але я чув також, що Ісус просив не будувати храмів йому ні з дерева, ні з каменю, позаяк Бог є всюди, а віруючі – то його храм. Тому цей світ прекрасний» [7, с. 232]. Виходячи з власного досвіду пізнання, слуга наважується розширити цитату з Біблії, надати їй свого трактування: «Коли Царство Боже всередині нас, то воно і скрізь» [7, с. 274].

Читаючи «Слугу з Добромиля», натрапляємо на архетипний образ саду, який у Біблії має семантику мрії про втрачений рай. У романі він виступає втіленням спустошеного духовного простору людини, який потребує догляду: «Гора була природньою огорожею для велетенського старого саду, про який давно вже ніхто не дбав...» [7, с. 66].

Отже, роман Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля» можна вважати своєрідним художнім віддзеркаленням найголовніших морально-ціннісних категорій християнської етики, викладених у чотирьох Євангеліях. Головний герой твору постає як шукач праведного шляху, що орієнтується у своєму виборі на аксіологічні домінанти Святого Письма.

З огляду на вищесказане очевидним є той факт, що прозовий доробок Г. Пагутяк заслуговує на більш фундаментальні дослідження у цьому напрямку. Романи письменниці є вартісним матеріалом для літературознавчих студій, спрямованих на аналіз етико-філософської проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх А. Поетика самопізнання / А. Артюх // Антипролог: [збірник наукових праць, присвячених 60-річчю члена-кореспондента НАН України Миколи Сулими]. – К.: В.Д. Стилос, 2007. – С. 469-478.
2. Карабльова О. Своєрідність осмислення біблійних текстів у прозі Галини Пагутяк / О. Карабльова // Літературознавство. – 2009. - № 14. – С. 3-7.
3. Куценко Л. Час вчитися любити: Біблія на уроках літератури / Куценко Леонід. – Кіровоград: Степова Еллада 1999. – 56 с.
4. Левків К. Містична історія від родички Дракули / Ксенія Левків // Критика прози: [статті та есеї]. – К.: Грані-Т, 2011. – С. 199-205.
5. Лук'яненко Д. Експериментальний образ «сковородинівської людини» у романі Г. Пагутяк «Слуга з Добромиля» [Електронний ресурс] // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2011. – №3 (214). – С. 141-145. – Режим доступу до збірника: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Filol/2011_3_1/20.pdf

6. Неборак В. Слуга опиря з Добромиля. Спроба переказу / Віктор Неборак // Критика прози: [статті та есеї]. – К.: Грані-Т, 2011. – С. 206-224.
7. Пагутяк Г. Слуга з Добромиля: [роман] / Галина Пагутяк. – К.: Дуліби, 2006. – 336 с.
8. Ярослав Голобородько про Галину Пагутяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу до публікації: blog.lib.kherson.ua/goloborodko-pro-pagutyak.htm